

VANČO ILDIKÓ

A SZLOVÁK NYELV OKTATÁSÁNAK PROBLÉMAKÖRE (1. RÉSZ)

A nyelvészettel, nyelvpedagógiával, pedagógiával foglalkozó szakemberek között nincs vita arról, hogy a kisebbségek számára az államnyelv, hivatalos nyelv megfelelő szintű elsajátítása a társadalmi integráció egyik fontos feltétele. Nemzetközi egyezmények (így a Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről – Framework Convention for the Protection of National Minorities), A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája (European Charter for Regional or Minority Languages), a hágai Ajánlások a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól (The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities)) és nyelvi emberi jogi szakirodalom szerint az állam hivatalos nyelvének elsajátítása, a megfelelő szintű és típusú kétnyelvűség elérése fontos nyelvi emberi jog.

A különböző tudományágakkal foglalkozó szakemberek azonban a legkritikább esetben rendelkeznek politikai hatalommal. Ennek ellenére céljaik közé tartozik, hogy kutatásaik, szakmai megállapításaik, javaslataik a mindennapi gyakorlatban is hasznosuljanak, s hogy a politikai döntéshozók a felmerülő kérdések megoldásakor eredményeiket figyelembe vegyék. Az államnyelv oktatásával az elmúlt évtizedekben sokan foglalkoztak. A közelmúltban (2013-ban), a problémakör elemzésére, érvényes javaslatok kidolgozására a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen jött létre egy nemzetközi kutatócsoport. A kutatócsoport által megválaszolandó kérdéseket Tolcsvai Nagy Gábor a következőképpen fogalmazta meg (2017: 270):

■ Milyen speciális anyanyelv-pedagógiai rendszer alkalmazandó a magyar kisebbségek tanításában?

■ Mi az optimális arány a kisebbségi anyanyelvi és a többségi államnyelvi

nyelvpedagógia és tanítási nyelv között?

■ Hogyan lehet a régiók egyedi körülményeihez igazítani a nyelvpedagógiát?

■ Melyek az államnyelv mint második nyelv kétnyelvű körülmények közötti elsajátításának és iskolai oktatásának a legjobb módszerei?

■ Milyen nyelvtudományi háttér állítható a leghatékonyabb nyelvpedagógia mögé?

Kutatásunk első szakaszában nyelvelmélettel, nyelvpedagógiai kérdésekkel foglalkoztunk, s számos, a témát összefoglaló kiadványt jelentettünk meg (többek között Vančo 2014, Vančo – Kozmács 2015). A későbbiekben sor került egy olyan összehasonlító vizsgálatra, melynek keretében Szlovákia és Ukrajna gyakorlatán át készítettük el a szlovák, illetve az ukrán mint államnyelv oktatásának összehasonlító leírását. A kutatás célja volt olyan európai jó gyakorlatok felkutatása és elemzése is, melyek alapján a kisebbségek számára az adott ország hivatalos nyelvét magas színvonalon, korszerű szemléletben és módszerekkel oktatják. A kutatócsoport tagjai Finnországban tanulmányozták a kisebbségi svédnek finn és a többségi finnek svéd nyelvoktatását. Eredményeiket a Magyar Nyelvőr 2017-ben megjelent 3. számának tematikus részében mutatták be. Vančo Ildikó az államnyelvoktatás szlovákiai, Beregszászi Anikó és Csernicskó István az ukránjai helyzetéről adott áttekintést. Kozmács István a finnországi második/másik nyelv oktatásának jellemzőit mutatta be, Tolcsvai Nagy Gábor a funkcionális nyelvpedagógia elméleti és módszertani keretét foglalta össze¹. A továbbiakban röviden összefoglalom a szlovák nyelv államnyelvként való oktatása kutatásának legfőbb eredményeit.

A SZLOVÁK NYELV OKTATÁSA

A szlovák nyelv nem anyanyelvként való oktatásának jelenleg öt területét különíthetjük el:

■ a szlovák nyelv oktatása nem szlovákiai egyetemeken egyetemi hallgatók számára

■ a szlovák nyelv oktatása szlovákiai egyetemeken és egyéb intézményekben külföldi érdeklődők (legtöbb esetben felnőttek) számára

■ a szlovák nyelv oktatása kisebbségben (pl. Magyarországon, Romániában) élő szlovákok számára

■ a szlovák nyelv oktatása a szlovákiai magyar kisebbség számára

■ az elmúlt évtizedben új területként megjelent a szlovák nyelv oktatása menekültek gyermekei számára.

Az öt területből az első kettő többazonosságot mutat módszereiben és követelményrendszerében, egyrészt abból a szempontból, hogy az idegen nyelvek oktatásának módszereiből indul ki, másrészt a célcsoportot főleg felnőttek alkotják, akik a nyelvet – anyanyelvi tudatosságuk magasabb szintje miatt – másképp sajátítják el, mint a gyermekek.

Legkevesebb adatunk a kisebbségben (pl. Magyarországon, Romániában) élő szlovákok szlovák nyelv oktatásáról van.

A negyedik és ötödik terület a célcsoport szempontjából mutat azonosítást, amennyiben gyermekekről van szó, módszereiben azonban eltérést mutat. A menekültek gyermekei a szlovák nyelvet intenzív nyelvtanfolyamok segítségével, számukra kidolgozott tananyag révén sajátíthatják el. A magyar kisebbség számára a szlovák nyelv tanítása az oktatás szerves részeként történik, a szlovák nyelv és szlovák irodalom óra keretén belül, szintén a számukra kidolgozott tanterv és tananyag segítségével.

SLOVENSKÝ JAZYK

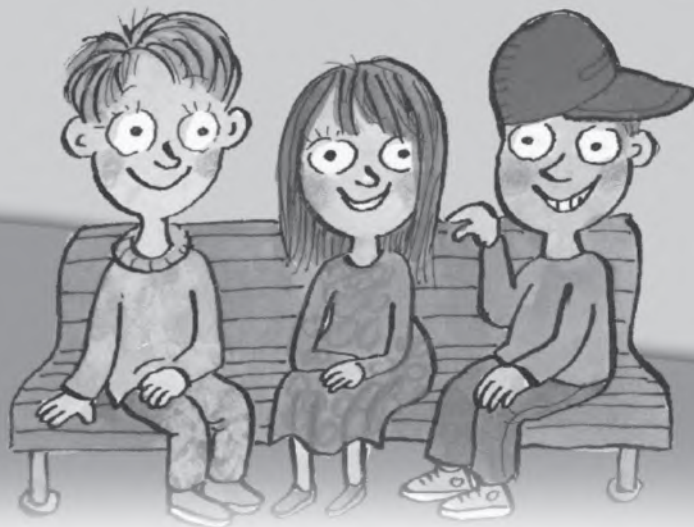
 PREDPONA

 VYBRANÉ SLOVÁ

 DELENIE HLÁSOK
SPODOBOVANIE

 SLOVNÉ DRUHY

 PRIAMA REČ

A MAGYAR KISEBBSÉG SZÁMÁRA A SZLOVÁK NYELV OKTATÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK SZLOVÁKIÁBAN

■ **A kulturális minisztérium nacionalizmus által (is) befolyásolt purista nyelvszemlélete**

A minisztérium hatáskörébe a kultúrával összefüggő területek tartoznak, mint például a művészet, az államnyelvtörvény és annak betartása, az államnyelv védelme, a média, az audiovizuális média, a szerzői jog, a kulturális örökség stb. A szlovák államnyelvi törvényt az elmúlt másfél évtizedben sokan elemezték, e tanulmány keretein túlmutatna a törvény hatásainak a vizsgálata. A nyelvtörvény szelleméhez kapcsolódó bejelentések kezelése, a szlovákiai szlovák nyelvhasználat vizsgálata szintén a kulturális minisztérium hatáskörébe tartozik. A minisztériumnak az államnyelv használatáról szóló jelentései (a 2016-os jelentés a harmadik) megvizsgálják a szlovák nyelv használatát az államigazgatás, a helyi közigazgatás, a média és az iskolaügy területén². A jelentések szellemisége merően purista. Mindegyik jelentés kiindulópontja, hogy egyetlen nyelvváltozat, a kodifikált szlovák nyelv használata a megengedhető a vizsgált területeken. Minden eltérés a kodifikált nyelvváltozattól felróható és orvosolandó. Az iskolaügyet érintő megállapítások szerint (Harmadik jelentés 2016: 14) az oktatásügy minden területén, beleértve a felsőoktatást is, javítani kell a szlovák nyelvről való „gondoskodást”. A dokumentum

külön kitér a magyar tanítási nyelvű oktatási intézményekben folyó szlovák nyelvoktatásra (óvodában, általános iskolában, középiskolában egyaránt)³. A szlovák állami tanfelügyelőség óvodai ellenőrzései jelentései alapján pozitívumként kiemeli, hogy az óvodákban a nevelés kétnyelvűen folyik, és annak ellenére, hogy „a kétnyelvű kommunikációt a gyermekek általában értették, a feltett kérdésekre túlnyomó részben egy szóval válaszoltak. Szókincsük államnyelven jelentősen szűkebb körű volt, mint anyanyelven [...] A kisebb gyermekek anyanyelvükön kommunikáltak [sic!], vagy nem válaszoltak helyesen, mert nem ismerték a szavak adekvát megfelelőjét”⁴ (2016: 14). A jelentés kétarcúságát mutatja, hogy a felsorolt kifogások ellenére a jelentés szerint az oktatás színvonala átlagos, illetve megfelelő mind a három vizsgált oktatási szinten, javasolja azonban az oktatás koncepciójának átértékelését és a tankönyvek átdolgozását, ennek célját viszont nem jelöli meg. A jelentés külön hangsúlyozza, hogy az oktatásügyi minisztérium, figyelembe véve az előző jelentés ajánlásait, bevezette a megújított állami oktatási programokat 2015 szeptemberétől. Az ajánlások között szerepel a pedagógusok és a tanulók nyelvkultúrájának növelése. Az intézkedésekre tett javaslatok a jó szándékú olvasó számára akár pozitív jelentéssel bírhatnak. A problémát a nemzeti alapú látásmód kizárólagossága jelenti. Hivatalossá, sőt rendelet erejűvé⁵ s így hivatkozási alappá teszi azt a Szlovákiában általános elvárást, hogy a nemzetiségek anyanyelvi szín-

ten tudjanak szlovákul. A jelentés írói előtt semmilyen más cél nincs, mint a kodifikált szlovák nyelv „tökéletes” elsajátítása, ami népi kétnyelvűség esetében glottodidaktikai szempontból értelmezhetetlen és a nyelvcsere célzó törekvés. A dokumentumban a kisebbségi anyanyelv értéke semmilyen formában nem jelenik meg, mint ahogyan a működő kétnyelvűség kialakítása sem cél.

■ **A szlovák nyelv oktatása irányzatainak egymástól való elszigetelődése**

A szlovák nyelv idegen nyelvként való oktatására való felkészítés Szlovákiában a pozsonyi Comenius Egyetem Studia Academia Slovaca elnevezésű központjában folyik 1965-től. Fő feladata a szlovák nyelv oktatása nem szlovák anyanyelvűek számára, a szlovák mint idegen nyelv kutatása, az ilyen tárgyú kutatások koordinálása, tankönyvek és módszertani segédanyagok kidolgozása, a külföldi egyetemeken dolgozó szlovák nyelvi lektorok felkészítése. A szlováknak mint idegen nyelvnek az oktatása önálló szakként sem Bc., sem Mgr. szakon nem végezhető, de az említett központ évente szervez kétszemeszteres (önköltséges) szakirányú továbbképzést az érdeklődők számára. A szlovák nyelv idegen nyelvként való oktatására vonatkozó publikációkat megvizsgálva (Pekarovičová, J. [ed.] 2002; Pekarovičová, J 2004; Pekarovičová, J.-Žigová, L.-Mošaťová, M. 2007; Žigová L.- Vojtech. M. [ed.] 2011; Sedláková 2013) megállapítható, hogy azokban a szlovákiai kisebbségek számára való

oktatás lehetőségként sem jelenik meg. Oly mértékben különül el a két oktatási irányzat, hogy azokban a publikációkban, amelyek a kisebbségek szlovák nyelv tanítására vonatkoznak, nem találhatók hivatkozások a szlovák nyelvet idegen nyelvként taglaló publikációkra és fordítva. Paradox módon egyik irányzat sem vesz tudomást a másiktól, és nem használja fel az adott területen elért eredményeket. Hogy ennek nem kellene törvényszerűen így lennie, bizonyítja a tény, hogy a magyarországi Slovenčinár című módszertani folyóirat 2004-es számában Jana Pekarovičová (2004), aki a szlovák mint idegen nyelv oktatás elismert szakértője, terjedelmes tanulmányt olvashatunk a szlovák nyelv tanításáról magyarországi szlovák kisebbség számára, amelyben kitér az idegen nyelvi oktatás szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai és etnokulturális aspektusaira is.

További problémaként jelenik meg a szlovák nyelv oktatásában megnyilvánuló és már említett nyelvművelő szemlélet, amely abból indul ki, hogy egy – kiejtésében, nyelvtanában, stílusában – tökéletes szlovák nyelvet kell megtanítani és a tanulóknak elsajátítani. Ez a szemlélet, bár kisebb mértékben, de a szlovák nyelvet külföldiként elsajátítani szándékozók számára megjelentetett tankönyvekben is jelen van. Több kiadvány foglalkozik pl. a helyes kiejtés fontosságával. A szlovákot államnyelvként elsajátító kisebbségi tanuló számára kidolgozott tantervekben is jól körvonalazható ez a szemlélet. A nyelvtudomány egyéb ágaiban (szociolingvisztika, kognitív nyelvészet) elért eredmények sem jelennek meg a szlovák nyelv oktatásának a megújításában. Itt kell megemlítenünk azt a tényt is, hogy a pedagógusképzésben – a komáromi Selye János Egyetem és a nyitrai egyetem alsó tagozatos pedagógusképzésén kívül – nem készítik fel a pedagógusokat célzottan a magyar iskolákban folyó szlovák nyelv oktatására. A szlovák nyelv és irodalom szakos tanárok képzését folytató szlovák egyetemeken a képzésben választható tantárgyként sem szerepel ilyen jellegű tantárgy. (Folytatjuk.)

FELHASZNÁLT IRODALOM:

■ Beregszászi Anikó–Cserniczkó István: Kibójt pénz vagy megtérülő befektetés? Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban In: Magyar Nyelvőr 2017/3. 292-309. Budapest.

■ Harmadik jelentés a Szlovák Köztársaság államnyelve használatának állapotáról 2016 (Tretia správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky file:///E:/3.Sprava_o_SJ-2016_aj_s_prilohami%20(1).pdf).

■ Kozmács István: A másik hazai nyelv oktatása Finnországban In: Magyar Nyelvőr 2017/3. 310-323. Budapest.

■ Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Az államnyelv oktatása a határon túli magyar régiókban. Nyelvpedagógiai elemzés. In: Magyar Nyelvőr 2017/3. 269-271. Budapest.

■ Tolcsvai Nagy Gábor: Kisebbségek államnyelvoktatása: amit a nyelvtudomány tehet. In: Magyar Nyelvőr 2017/3. 324-339. Budapest.

■ Vančo Ildikó (szerk.) 2014: Funkcionális és kognitív nyelvpedagógia. Szöveggyűjtemény. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Nitra – Nyitra.

■ Vančo Ildikó: A szlovák nyelv tanítása szlovákiai magyar tanítási nyelvű iskolákban. In: Magyar Nyelvőr 2017/3. 272-291. Budapest.

■ Vančo Ildikó–Kozmács István (szerk.) 2015. Nyelvtanulás – nyelvtanítás Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Nitra – Nyitra.

JEGYZETEK:

¹ Az államnyelv oktatása a Magyarországgal szomszédos országokban (Szlovákia, Ukrajna): összehasonlító elemzés című projektet az MTA Domus 4815/15/ 2015/HTMT pályázat támogatta.

² Az első 2012-ben, a második 2014-ben készült el.

³ Ukazuje sa, že starostlivosť o slovenský jazyk vo všetkých typoch škôl a školských zariadení vrátane vysokého školstva bude potrebné zlepšiť. 'Megállapítható, hogy a szlovák nyelvről való gondolkodást minden iskolatípusban és iskolai intézményben, beleértve a felsőoktatást is, javítani fog kelleni.

⁴ Dvojazyčnej komunikácii deti zvyčajne rozumeli, na kladené jednoduché otázky prevažne odpovedali jednoslovne. ...Ich slovná zásoba bola výrazne obmedzenejšia v štátnom jazyku ako v materinskom jazyku. Mladšie komunikovali v materinskom (maďarskom, rómskom) jazyku, prípadne neodpovedali správne, pretože nepoznali adekvátne ekvivalenty slov.

⁵ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 238 z 21. mája 2014 k Správe o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky 'A Szlovák Köztársaság 238. sz. határozata a Szlovák Köztársaság államnyelve használatának állapotáról szóló jelentéshez' file:///E:/UZNESENIE_238_2014_pouzivanie_statneho_jazyka.pdf Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 86 z 2. marca 2016 k Tretej správe o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky 'A Szlovák Köztársaság 238. sz. határozata a Szlovák Köztársaság államnyelve használatának állapotáról szóló harmadik jelentéshez' file:///E:/1_uznesenie_k_sprave_2016%20(1).pdf

A Stratégiai keretrendszer – Oktatás és képzés 2020 elnevezésű dokumentum – 2009-ben négy közös uniós célkitűzést határozott meg, melyeknek egyike, hogy az oktatás és a képzés minden szintjén ösztönözni kell az innovációt és a kreativitást, beleértve a vállalkozói készségek fejlesztését is. Tehát napjaink oktatásának egyik legnagyobb kihívása, hogy hatékonyan segítse az említett készségek kialakítását és fejlesztését. Erre kínál megoldást az ún. *design thinking* (magyarul *tervezői gondolkodás*) módszere, melyet egy, a kilencvenes évek végén az Amerikai Egyesült Államokban működő, főként innovációval és problémamegoldással foglalkozó IDEO tanácsadó cég fejlesztett ki. Lényege és jelentősége főként abban rejlik, hogy feltárja a fogyasztók valódi szükségleteit, s így olyan kínálat kialakítását eredményezi, mely összhangban van a kereslettel. Mivel a módszer eredményességét számos sikeres innováció bizonyította, hamarosan a külföldi felsőoktatási intézmények mérnöki és közgazdaságtudományi programjaiban is elkezdtek alkalmazni. A már említett fogyasztóorientált koncepció további hozadéka, hogy az információs és kommunikációs technológiák bevonásával nagy hangsúlyt fektet a 21. században nélkülözhetetlen digitális készségek elsajátítására is. Ezenkívül hozzájárul az empátia, a csapatszellem és az interperszonális kompetencia fejlesztéséhez, valamint erősíti az interdiszciplinaritást elvére épülő, vagyis az egyes szakterületeken, illetve tantárgyakon átívelő oktatást.

A felsorolt pozitívumokból kiindulva tehát a *design thinking* módszerének elsajátítása nemcsak a képzésben résztvevők jövőbeni vállalkozásait segítheti, hanem a tanítási módszerek palettáját